

Острий Тарас Віталійович,
аспірат Київського університету інтелектуальної
власності та права

Основні права військовозобов'язаних та осіб, які проходять військову службу в Україні

Правове врегулювання сфери комерційної нерухомості в Україні характеризується складністю та багатовимірністю, оскільки поєднує інтереси публічної влади й учасників приватноправових відносин. Об'єкти комерційної нерухомості відіграють визначальну роль у формуванні економічної інфраструктури, впливаючи на розвиток підприємницької та інвестиційної активності, а також на просторове й регіональне планування. Результативність правового впливу в цій сфері значною мірою обумовлюється чіткістю, узгодженістю та послідовністю. У сучасних умовах воєнного стану проблема визначення та реалізації основних прав військовозобов'язаних і осіб, які проходять військову службу, набуває особливої наукової й практичної значущості. Специфіка виконання військового обов'язку та проходження служби зумовлює формування особливого правового статусу, який поєднує загальногромадянські права з додатковими обов'язками, обмеженнями та гарантіями. Водночас багаторівневість нормативного регулювання і різноманітність доктринальних підходів ускладнюють єдине розуміння змісту та меж реалізації таких прав. Особливої уваги потребує питання узгодженості національних норм із міжнародними стандартами захисту прав людини, зокрема у частині доступу до правосуддя та ефективних засобів правового захисту. Значення набуває також чітке розмежування правового становища військовозобов'язаних і військовослужбовців, що впливає на застосування відповідних правових режимів у різних сферах правовідносин.

І. Бородін і С. Пасіка розкрили правовий статус військовослужбовців в Україні як комплекс прав, обов'язків і юридичної відповідальності, що формується у процесі проходження військової служби та потребує систематизації нормативних актів. Обґрунтовується, що без належного теоретичного опрацювання базових понять і чіткого понятійного апарату складно усунути прогалини та колізії у правовому регулюванні військово-службових відносин. Узагальнюються нормативні джерела, які становлять основу статусу військовослужбовця (конституційні приписи, закони, статuti, укази та підзаконні акти), і підкреслюється спеціальний характер цього статусу порівняно із загальним статусом громадянина. Суттєвим є поділ прав військовослужбовців на загальні, посадові та спеціальні залежно від службового становища і виконуваних завдань, що дозволяє точніше описати їх зміст і межі реалізації. Окремо акцентовано на класифікації обов'язків (загальні, посадові, спеціальні) та на тому, що військова служба передбачає

підвищені вимоги до дисципліни, субординації й дотримання законодавчих заборон та обмежень [1].

Н. Турлакова розкриває загальну характеристику міжнародно-правових стандартів забезпечення доступу до правосуддя у справах щодо захисту прав, свобод та інтересів військовослужбовців і військовозобов'язаних в контексті адміністративного судочинства. Авторка показує, що право на доступ до правосуддя є невід'ємною складовою верховенства права і формується через положення універсальних та регіональних актів (Загальна декларація прав людини 1948 р., МПГПП 1966 р., ЄКПЛ 1950 р.), а також спеціальних інструментів (Орхуська конвенція, Конвенція про права осіб з інвалідністю, норми міжнародного гуманітарного права). Наголошено на практиці міжнародних інституцій (Комітет ООН з прав людини, ЄСПЛ, Комітет з дотримання Орхуської конвенції, Комітет з прав осіб з інвалідністю), яка конкретизує зміст «ефективного доступу» як не лише формальної можливості звернення, а й реальної спроможності скористатися судовим захистом. Окремо обґрунтовано, що специфічний правовий статус військовослужбовців та військовозобов'язаних і умови збройного конфлікту в Україні вимагають адаптації адміністративних процедур, аби гарантії судового захисту не нівелювалися фактичними бар'єрами. Значну увагу приділено потребам осіб з інвалідністю, зокрема ветеранів війни, та необхідності процесуальних пристосувань (дистанційний розгляд, спрощення оскарження, правова підтримка) для забезпечення рівності у судовому процесі [2].

Т. Мельник зробила акцент на тому, що в умовах воєнного стану законодавчі дефініції «військовозобов'язаний» і «військовослужбовець» залишаються дискусійними та породжують практичні проблеми їх застосування у різних правовідносинах. Аргументується, що ключовою ознакою військовозобов'язаного є перебування у запасі, однак пов'язування цього статусу з актуальністю військово-лікарської експертизи (зокрема з огляду на регламентацію повторних оглядів) може створювати стан правової невизначеності щодо кола осіб, на яких поширюються вимоги законів у військовій сфері. Поняття «військовослужбовець» у статті розкрито через проходження військової служби як служби особливого характеру та через наявність специфічного правового статусу, який конкретизується нормами чинних нормативно-правових актів і залежить від посади та умов проходження служби. Важливо, що авторка спеціально зосереджується на адміністративно-правовому статусі військовослужбовця як спеціальному статусі, який охоплює права, обов'язки, гарантії, обмеження та елементи юридичної відповідальності, тим самим підкреслюючи публічно-правову природу значної частини відповідних відносин. На підставі критичного зіставлення законодавчих формулювань і доктринальних підходів запропоновано розширені авторські визначення обох понять, у яких акцентовано на вікових і статевих критеріях та на придатності за станом здоров'я як вирішальному юридичному чиннику [3].

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлює правове регулювання відносин між державою і громадянами у зв'язку з виконанням конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України та визначає загальні засади проходження військової служби. Він розкриває зміст військового обов'язку, охоплюючи підготовку громадян до служби, військовий облік, прийняття (за контрактом) і призов (направлення) на службу, проходження служби, виконання обов'язку в запасі, службу у військовому резерві та дотримання правил військового обліку. Закон визначає категорії осіб щодо військового обов'язку (зокрема допризовники, призовники, військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти) та закріплює, що їм оформлюється і видається військово-обліковий документ, а порядок його оформлення і видачі встановлюється уповноваженими органами. Нормами Закону передбачено право громадян на заміну виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою у випадках і порядку, визначених Конституцією та спеціальним законом, а також підстави звільнення від виконання військового обов'язку. Закон встановлює обов'язки громадян, які підлягають взяттю або перебувають на військовому обліку, зокрема щодо уточнення персональних даних, прибуття за викликом до визначених органів, проходження медичного огляду, проходження підготовки/служби та дотримання правил обліку. Військова служба визначається як державна служба особливого характеру, пов'язана з обороною України, із зарахуванням часу служби до відповідних видів стажу, та визначаються форми її проходження (за контрактом, за направленням або за призовом) і коло осіб, які є військовослужбовцями. Закон встановлює види військової служби, регулює питання служби у військовому резерві, порядок медичного огляду, а також засади комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань і обмеження щодо комплектування окремими категоріями осіб [4].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає засади державної політики у сфері соціального й правового захисту, встановлює єдину систему такого захисту та гарантує військовослужбовцям і членам їх сімей умови для реалізації конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни. У Законі закріплено, що військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина і відповідними гарантіями з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами, а також передбачено надання пільг, гарантій і компенсацій у зв'язку з особливим характером служби. Окремо встановлено заборону обмеження прав військовослужбовців і членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України. Закон визначає забезпечення громадянських прав і свобод, зокрема участь у референдумах та виборах, можливість бути обраними до місцевих рад, а також обов'язок командирів створювати умови для реалізації виборчих прав кандидатами, при цьому забороняється членство у політичних партіях, організація страйків і

участь у них, але дозволяється створення громадських об'єднань відповідно до законодавства. Законом урегульовано реалізацію свободи світогляду і віросповідання (право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, участь у богослужіннях у визначеному порядку, заборона відмови від виконання обов'язків служби з мотивів релігійних переконань, право на релігійну літературу та заборона створення релігійних організацій у військових органах управління і частинах). Військовослужбовцю гарантується недоторканність особи і встановлено, що він не може бути арештований інакше як на підставі судового рішення [5].

Отже, у наукових підходах і законодавчому регулюванні правовий статус осіб, пов'язаних із виконанням військового обов'язку та проходженням військової служби, розглядається як спеціальний публічно-правовий статус, що поєднує права, обов'язки, гарантії, обмеження та юридичну відповідальність. Наголошується на необхідності чіткого понятійного апарату й систематизації нормативних приписів для подолання прогалин і колізій у регулюванні військово-службових відносин, а також на відмінності цього статусу від загального статусу громадянина. Права і обов'язки структуруються залежно від службового становища та виконуваних завдань, що зумовлює підвищені вимоги до дисципліни, субординації та дотримання спеціальних заборон і обмежень. Водночас підкреслюється значення ефективного доступу до правосуддя як складової верховенства права, який має забезпечувати не лише формальну можливість звернення, а й реальну спроможність судового захисту з урахуванням особливостей статусу та умов збройного конфлікту. Законодавчі приписи визначають зміст військового обов'язку, категорії осіб, форми та види служби, порядок обліку, медичного огляду, альтернативної служби, а також засади комплектування військових формувань і відповідні обов'язки громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородін І., Пасіка С. Правовий статус військовослужбовців в Україні. *Evropský politický a právní diskurz (European Political and Law Discourse)*. 2017. Vol. 4, Issue 1. P. 164–171. ISSN 2336-5439.
2. Турлакова Н.В. Загальна характеристика міжнародно-правових стандартів забезпечення доступу до правосуддя у справах щодо захисту прав, свобод та інтересів військовослужбовців та військовозобов'язаних в контексті адміністративного судочинства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 89: ч. 3. С. 138–145. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.20>
3. Мельник Т.М. Військовозобов'язаний та військовослужбовець: сучасні підходи до розуміння понять. *Галицькі студії. Юридичні науки*. 2023. № 1. С. 40–45. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-1-7
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 № 2232-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12>

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей :
Закон України від 20 грудня 1991 № 2011-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2024. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12>